

14-YOSHGACHA FUTBOLCHI QIZLARNING O‘ZBEKISTON CHEMPIONATI DOIRASIDAGI TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARI TAHLILI

O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya
va sport universiteti professori

N.M.Yusupov
Chirchiq, O‘zbekiston

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston chempionatida (U-14) ishtirok etgan yosh futbolchi qizlarning texnik-taktik harakatlari tuzilmasi va samaradorligi ko‘rib chiqilgan. Pedagogik kuzatuv hamda beshta o‘yin ma’lumotlari tahlili asosida o‘yinning texnik-taktik usullaridan to‘pni oshirish, zarba berish, aldamchi harakatlar, to‘pni olib qo‘yish elementlari, yakka kurashlar va standart vaziyatlarning asosiy miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlari aniqlangan. Ushbu yosh guruhidagi sportchi qizlar musobaqa faoliyatining kuchli va ojiz tomonlari belgilangan hamda o‘quv-mashg‘ulot jarayonini takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ayollar futboli, texnik-taktik harakatlar, samaradorlik koeffitsiyenti, musobaqa faoliyati.

Аннотация. В статье рассматриваются структура и эффективность технико-тактических действий молодых футболисток, участвовавших в чемпионате Узбекистана (U-14). На основе педагогического наблюдения и анализа данных пяти игр определены основные количественные и качественные показатели таких технико-тактических приемов игры, как передачи, удары, финты, элементы отбора мяча, единоборства и стандартные положения. Выявлены сильные и слабые стороны соревновательной деятельности спортсменок данной возрастной группы, а также разработаны практические рекомендации по совершенствованию учебно-тренировочного процесса.

Ключевые слова: женский футбол, технико-тактические действия, коэффициент эффективности, соревновательная деятельность.

Kirish. Zamonaviy ayollar futboli o‘yin harakatlarining yuqori shiddatligi, sportchilarning texnik-taktik tayyorgarligi va atletizmi darajasiga qo‘yiladigan talablarning ortishi bilan tavsiflanadi. Texnik-taktik harakatlarning (TTH) bazaviy arsenalini shakllantirish boshlang‘ich va ixtisoslashtirilgan sport tayyorgarligi bosqichida amalga oshiriladi. U-14 yosh toifasi o‘yin tafakkurini shakllantirish, raqib

bosimi ostida texnik elementlarni bajarish aniqligi va musobaqa yuklamalariga moslashishda hal qiluvchi hisoblanadi.

Umuman sportchilar va xususan futbolchilarning musobaqa faoliyati (MF) chalkash omillarning deyarli barchasini qamrab oladi. Shuning uchun bunday sharoitda faqat yaxshi tayyorlangan o'yinchi yuqori sport natijasini ko'rsatishi mumkin. Ushbu vaziyatlardan ma'lum bo'ladiki, olimlar uzoq vaqtdan beri futbolchilarning jismoniy tayyorgarligining turli jihatlarini baholash uchun futbolchilarning ushbu faoliyat turiga qiziqish bildirishgan. Shu munosabat bilan musobaqa faoliyati mutaxassislar tomonidan integratsiyalashgan nazoratning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida tan olinadi, ularsiz o'quv va o'quv jarayonini boshqarish imkonsiz bo'lib qoladi [3].

Nazorat jihatdan ushbu muammo bir qator olimlarning [2,3,4] ishlarida yetarlicha batafsil yoritilgan bo'lib, ular sportchilarning texnik mahoratini musobaqa mashqida hamda texnik jihatdan oddiy testlarda namoyon bo'ladigan harakat sifatleri nisbati bo'yicha baholashni taklif etadilar. Shuningdek, texnik usullarning aniqlik darajasini baholash uchun ishonchli va informativ testlar ishlab chiqish zarurati ham dolzarb masalaga aylanmoqda. Bunda operativ, joriy va bosqichli nazorat tizimlaridan samarali foydalanish orqali sportchilarning individual holati va texnik ko'rsatkichlarini aniq baholash imkoniyati oshadi. Ilmiy tadqiqotlarning ushbu yo'nalishda rivojlanishi kelajakda sportchilarning natijadorligini yanada oshirishga xizmat qiladi [1].

Futbol rivojlanishining zamonaviy bosqichida yuqori sport natijalariga erishish uchun, qoida tariqasida, qaysi maxsus jismoniy sifatlar zarurligini aniqlash mushkul. Nazariyada tarixan shunday qarash shakllanganki, u yoki bu harakat sifatlarining rivojlanish darajasida asosiy mo'ljall har doim "eng yaxshi namunalar" konsepsiyasi bo'lib kelgan. Bu sportning barcha turlari hamda sportchilar tayyorgarligining barcha tomonlari — texnik, jismoniy yoki psixologik tayyorgarligi uchun xosdir. Bayon etilgan muammoga bunday munosabat ilmiy-uslubiy va maxsus adabiyotlarda har doim muhokama mavzusi bo'lib kelgani bejiz emas.

Futbolchi qizlarning texnik-taktik harakatlarining pedagogik tahlili yordamida musobaqa faoliyatini muntazam monitoring qilish o'yinchilarning mahorat darajasiga xolis baho berish, tayyorgarlikdagi kamchiliklarni aniqlash va o'quv-mashg'ulot jarayoniga tuzatishlar kiritish imkonini beradi.

Tadqiqot maqsadi. Qizlar o'rtasidagi O'zbekiston chempionati o'yinlari materiallari asosida U-14 toifasidagi futbolchi qizlarning TTHni bajarish tuzilmasi va samaradorligi xususiyatlarini aniqlash.

Tadqiqot metodikasi va tashkil etilishi: Qo'yilgan maqsadga erishish uchun pedagogik xarita yordamida TTHni pedagogik ro'yxatga olish (qayd etish) amalga oshirildi. Tanlanmaga U-14 yoshdagi qizlar o'rtasidagi O'zbekiston chempionati jamoalari ishtirokidagi 5 ta o'yin ko'rsatkichlari kiritildi. Musobaqa faoliyatini qayd etish esa video yozuv yordamida amalga oshirildi. To'pning o'yinchi nazorati ostida qolishiga yoki sherigiga aniq oshirilgan texnik va taktik harakatlar (agar darvoza tomon zarba aniq yo'llangan bo'lsa) to'g'ri (aniq) bajarilgan deb hisoblanadi va "+" belgisi bilan maxsus shaklda ishlab chiqilgan blankaga qayd etiladi). Boshqa barcha holatlarda, harakatlar noto'g'ri (xato) bajarilgan deb hisoblanadi va "-" belgisi bilan qayd etiladi [3].

Quyidagi parametrlar hisobga olindi:

ijobiy (+) — muvaffaqiyatli bajarilgan usullar;

salbiy (-) — to'pni yo'qotish yoki xatolik bilan yakunlangan usullar;

umumiy (Σ) — urinishlarning umumiy soni;

samaradorlik koeffitsiyenti (SK%) — muvaffaqiyatli harakatlarning ularning umumiy soniga nisbatining foizdagi ko'rinishi.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Jadvalda U-14 futbolchi qizlarning 5 ta o'yin bo'yicha texnik-taktik harakatlarning umumlashtirilgan pedagogik xaritasi keltirilgan.

U-14 yoshdagi futbolchi qizlarning texnik-taktik harakatlarning pedagogik xaritasi (5 ta o'yin bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichlar)

№	O'yin texnik harakatlar	+	-	Σ	KЭ%
1	To'p uzatishlar (jami)	72,4	81,0	153,4	47,2%
1.1	Oldinga	33,2	47,2	80,4	41,3%
1.2	Orqaga	10,2	1,6	11,8	86,4%
1.3	Yonga	11,0	4,6	15,6	70,5%
1.4	Uzoq masofa	4,6	6,4	11,0	41,8%
1.5	O'rta masofa	4,4	6,4	10,8	40,7%
1.6	Yon qanotlardan	1,8	5,8	7,6	23,7%
1.7	Qarshilikda to'p uzatishlar (1 ga 1)	2,6	1,8	4,4	59,1%
1.8	Qarshilikda to'p uzatishlar (1 ga 2)	2,8	1,4	4,2	66,7%
2	Zarba turlari	1,8	8,4	10,6	17,0%
2.1	Boshda darbozaga zarba berish	0,0	3,0	3,0	0,0%
2.2	Murakkab koordinatsiyali zarbalar	2,0	1,0	3,0	66,7%
2.3	Oyoqda zarbalar	7,0	38,0	47,0	14,9%
3	Aldamchi harakatlar (dribling) va nazorat turlari	43,4	20,6	64,0	67,8%

3.1	Yakkama-yakka aldamchi harakat (1ga1)	21,0	12,2	33,2	63,3%
3.2	Ikki kishini aldab o'tish (1ga2)	5,2	3,4	8,6	60,5%
3.3	Kreativ harakatlar (fintlar)	1,0	0,2	1,2	83,3%
3.4	To'pni olib yurish (olib borish)	16,2	4,8	21,0	77,1%
4	To'pni olib qo'yish turlari	65,4	54,6	120,0	54,5%
4.1	To'pni ilib olish (qaytgan to'pga ega chiqish)	23,4	15,0	38,4	60,9%
4.2	To'pni olib qo'yish	28,8	18,6	47,4	60,8%
4.3	Sirpanib to'pni olib qo'yish (podkat)	1,6	1,6	3,2	50,0%
4.4	Ilg'orlab o'ynash (to'p uzatilishini kesish)	3,6	3,2	6,8	52,9%
4.5	Tashlanish (vypad) bilan olib qo'yish	8,0	16,2	24,2	33,1%
5	Yakka kurashlar	44,4	78,6	123,0	36,1%
5.1	Havodagi yakka kurashlar	16,4	20,8	37,2	44,1%
5.2	Yerdagi yakka kurashlar	28,0	57,8	85,8	32,6%
6	Standart vaziyatlar	13,0	19,6	32,6	39,9%
6.1	Jarima zarbalari	0,4	4,0	4,4	9,1%
6.2	Burchak zarbalari	1,6	2,8	4,4	36,4%
6.3	Yon chiziqdan to'pni o'yinga kiritish (aut)	11,0	12,8	23,8	46,2%

Futbolchi qizlarning texnik taktik harakatlarining asosiy bloklari bo'yicha tahlili shuni ko'rsatdiki. To'pni oshirish madaniyati va hujumni tashkil etish bo'yicha to'p uzatishlar o'yinning eng hajmli elementini tashkil etadi (har bir o'yinda 153,4 ta). Biroq ularning umumiy SK ko'rsatkichining 47,2% ga tengligi xatolar (yaroqsiz uzatmalar) chastotasining yuqori ekanligidan dalolat beradi. Orqaga uzatilgan paslar (86,4%) va ko'ndalang uzatmalar (70,5%) yuqori aniqlik foizini ko'rsatmoqda, bu raqib tomonidan qattiq bosimning yo'qligi bilan izohlanadi.

To'p bilan futbolchi qizlarning maydon bo'ylab oldinga yurishlar bo'yicha texnik-taktik harakatlaridan oldinga uzatilgan paslar barcha to'p uzatishlarning 50% dan ortig'ini tashkil etadi (80,4 ta), ammo ularning samaradorligi past - 41,3%. Uzun (41,8%) va o'rta masofaga (40,7%) uzatilgan to'p oshirishlar ham aniqlik yetishmasligini ko'rish mumkin.

Futbolchi qizlarning qanotlar bo'ylab o'yindagi texnik-taktik harakatlaridan qanot uzatmalari juda past SKga ega-23,7% ko'rsatmoqda, bu harakat davomida (yugurib kelib) to'pni ichkariga pastlatib yetkazib berish va havolatib uzatish ko'nikmalarining kuchsizligidan darak beradi.

Yosh futbolchi qizlarning raqib tomonidan bosim ostida texnik-taktik harakatlarini amalga oshirish bo'yicha 1 ga 1 va 1 ga 2 qarshilik ostida berilgan to'p oshirishlar yuqori

samaradorlik ko'rsatkichiga ega (tegishli 59,1% va 66,7%), bu esa individual ravishda pressingsiz holatga chiqib ketish salohiyati yomon emasligini ko'rsatadi.

Futbolchi qizlarning hujumlarni yakunlash darvozaga berilgan zarbalar bo'yicha olingan texnik-taktik harakatlarining samaradorlik ko'rsatkichlari eng past ko'rish mumkin-17,0%. Darvozaga zarbalarning asosiy qismi oyoq bilan berilganligini ko'rishimiz mumkin jami-47 ta zarba, ammo aniqlik bor-yo'g'i 14,9%ni tashkil qiladi bu esa 38 ta zarba noaniq 7 ta aniq zarbani tashkil qilgan. Bosh bilan berilgan zarbalar nolga teng samaradorlikka ega 3 ta urinishdan 0%, bu havodagi o'yinning texnik-taktik tayyorgarligi sustligini ko'rsatadi.

Murakkab koordinatsiyali zarbalar ijobiy ajralib turadi (66,7%), lekin ularning umumiy hajmdagi ulushi unchalik katta emas. Futbolchi qizlarning individual texnik-taktik harakatlaridan to'pni olib yurish va aldab o'tish bo'yicha olingan ko'rsatkichlar quyidagicha

To'p bilan individual harakatlar yosh futbolchi qizlarda eng rivojlangan va samarali element hisoblanadi (SK=67,8%).

Futbolchi qizlarda to'pni olib yurishda (77,1%) va 1 ga 1 aldab o'tish vaziyatlarida (63,3%) o'zlarini ishonchli his qilishadi. Bundan tashqari yosh sportchilarning kreativ harakatlarning yuqori SK ko'rsatkichi (83,3%) ayrim o'yinchilarda noan'anaviy fikrlash yaxshi shakllanganidan darak beradi, garchi bunday urinishlar soni hozircha kam bo'lsa ham har bir o'yinga 1,2 ta harakat amalga oshirilganligini ko'rish mumkin.

Himoya harakatlari va yakka kurashlar bo'yicha to'pni olib qo'yish va ilib olish texnik-taktik harakatlaridan to'pni ilib olish (60,9%) va bevosita olib qo'yish (60,8%) texnik elementlari sifatli darajada bajariladi. Biroq to'pni tashlanib olib qo'yish texnik usuli (vypad) bilan to'pni olib qo'yish hozircha past samaradorlikni ko'rsatib (33,1%), tez-tez pozitsiyani boy berishga olib kelmoqda.

To'p uchun yakka kurashlarning umumiy SK ko'rsatkichi 36,1%ni tashkil etadi. Qizlar pozitsion joylashish to'qnashuvlarning 67% dan ortig'ida imkoniyatni boy berishmoqda (SK=32,6%). Havodagi yakka kurashlarning ko'rsatkichlari biroz yuqoriroq - 44,1%, lekin yutib olingan yakka kurashlarning umumiy soni o'sish uchun katta imkoniyat bo'lib qolmoqda.

Yosh futbolchi qizlarda Standart vaziyatlar samaradorligi 39,9% darajasida. Jarima zarbalarini amalga oshirish nihoyatda past (9,1%) va burchak zarbalarini o'ynash foizi kuchsiz (36,4%) ekani ko'rinib turibdi. Hatto yon chiziqdan to'pni o'yinga kiritish ham 53,8% holatlarda to'p ustidan nazoratni yo'qotishga olib kelganligini ko'rish mumkin.

Amaliy tavsiyalar. Yosh futbolchi qizlarga mashgʻulot jarayonida Toʻp uzatishlar aniqligini takomillashtirish boʻyicha oʻrta va uzun masofaga toʻp uzatishni rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni, shuningdek, passiv va faol qarshilik koʻrsatilgan sharoitlarda qanotlardan toʻpni pastlatib va havolatib yetkazib berish ustida ishlashni kiritish;

zarba berish texnikasini shakllantirish boʻyicha turli holatlardan (havolatib kelayotgan toʻpga, toʻpni olib yurgandan soʻng, qarshilik ostida) hujumlarni yakunlashga doir mashqlar hajmini oshirish hamda bosh bilan zarba berish texnikasiga alohida eʼtibor qaratish;

yakka kurashishlarda toʻpni tana (korpus) bilan toʻsish, yerdagi yakka kurashlarda harakatlarni muvofiqlashtirish va tashlanish (vypad) bilan toʻpni olib qoʻyishda toʻgʻri pozitsiya tanlash boʻyicha maxsus mashqlarni joriy etish;

standartlar vaziyatlarda oʻyinni qayta boshlanishining dastlabki bosqichida toʻp yoʻqotishlar sonini kamaytirish uchun yon chiziqdan toʻpni oʻyinga kiritish va burchak zarbalarini yetkazib berishning standart algoritmlarini ishlab chiqish.

Xulosalar. Toʻpni oldinga uzatishdagi texnik-taktik harakatlarining xatoliklari boʻyicha U-14 yoshdagi futbolchi qizlar oldinga, uzun va qanotlardan toʻp uzatishda xatoliklarga koʻp yoʻl qoʻyishganini koʻrish mumkin. Buning sababi harakatlanayotgan toʻpga zarba berish texnikasining yetarlicha egallanmagani hamda maydonni perefirik koʻrish va his qilishi yetarli darajada rivojlanmaganligidir.

Hujumlarning samarasizligi boʻyicha darvozaga beriladigan zarbalarni sezilarli darajada rivojlantirish talab etiladi. Oyoq bilan aniq zarba berish shakllanmagani va bosh bilan oʻynash koʻnikmasi yoʻqligi sababli hujumni yakunlash fazalarining aksariyati natijasiz qolmoqda.

Futbolchi qizlar tomonidan bajarilgan aldamchi harakatlar 67,8% va toʻpni olib yurish esa 77,1% ushbu yuqori samaradorlik koeffitsiyent harakatlar shuni koʻrsatadiki U-14 yoshdagi futbolchi qizlar jamoaviy kombinatsion oʻyinga qaraganda individual harakatlarga koʻproq moyil va natijada texnik-taktik harakatlarni umumiy samaradorlik koeffitsiyenti pastligini koʻrsatmoqda.

Himoyada kuch va toʻgʻri joy tanlash koʻnikmalarining yetishmasligi natijasida toʻp uchun yakka kurashlar koʻrsatkichi past 32,6%, toʻpni tana (korpus) bilan toʻsish va kuch ishlatiladigan texnik harakat koʻnikmalari juda past darajadiligini koʻrish mumkin.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Artikov A. A. Sport oʻyinlari nazorat mashqlarida texnik usullarning maqsadli aniqligini baholash texnologiyasi //Fan-Sportga. – 2025. – №. 4. – S. 9-13.

2. Золотарёв А. П. Подготовка спортивного резерва в футболе. Краснодар, 2000. 76 с.

3. Суворов В. В. Методы регистрации соревновательной деятельности футболистов: учебно-методическое пособие. Краснодар, 2000. 45 с

4. Юсупов Н.М. Характеристика технико-тактических действий футболистов разной квалификации в процессе игровой деятельности. Jismoniy tarbiya va sport axborotnomasi ilmiy-uslubiy jurnal №2 Nókis – 2024